

**DUAL TA'LIMNING JAMIYAT VA INSONGA FOYDALI TOMONLARI****Ergashev Eldor Fayzulla o'g'li****Ergasheva Zilola Norqo'zi qizi****Erkinova Charosxon Zarif qizi****Narziqulova Mo'tabar Qodirqul qizi****Sh.Rashidov tuman 1-son Politexnikumi, ishlab chiqarish ta'lim ustalari****E-mail: narziqulovam415@gmail.com****+998906431551****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18139260>**

**Annotatsiya:** Maqola zamonaviy ta'lim tizimida ta'limni tashkil etishning eng yangi shakllaridan biri sifatida qaralayotgan texnikum va kasb-hunar maktablarida dual ta'lim texnologiyasidan foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Ushbu maqolada dual ta'lim texnologiyasining oliy ta'lim tizimi uchun muhandis malakali yutuk kadrlarni tayyorlashda universitetlar oldiga qo'yilgan muammolarni hal qilish yo'llari ko'rsatilgan. Dual ta'lim tizimi zamonaviy bozor sharoitida turli faoliyat sohalarida korxonalar tomonidan talab qilinadigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash imkonini beruvchi samarali va moslashuvchan mexanizmdir.

**Abstract.** The article is devoted to the issues of using the dual system of education in higher education institutions, which in modern education is considered as one of the newest forms of educational organization. The work shows that this technology allows solving the problems set before a technical university in training engineering personnel for the higher education system. The dual education system is an effective and flexible mechanism that allows training highly qualified specialists in demand by enterprises in various fields of activity in modern market conditions.

**Kalit so'zlar:** dual ta'lim, duallik, dual tizim, o'quv jarayoni, oliy ta'lim, ishlab chiqarish korxonalari, ta'lim, talabalar.

**Key words:** dual education, duality, dual system, educational process, higher education, manufacturing enterprises, education, students.

Hozirgi globallashuv sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barcha tarmoq va sohalaridagi keng ko'lamli islohotlar, xususan, ijtimoiy sohaning asosi hisoblangan ta'lim tizimidagi islohotlar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, ta'lim sohasidagi islohotlar orasida texnikum va kasb-hunar maktablaridagi o'zgarishlar asosiy o'rinni egallaydi. Xususan, Prezidentimizning 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847- son farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi"da oliy ta'lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari sifatida yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, o'qish jarayoniga ilg'or xorijiy ta'lim texnologiyalarini jalb etish, xalqaro tajribalardan kelib chiqib, texnikum va kasb-hunar maktablarining ilg'or standartlarini joriy qilish belgilangan. Jumladan, o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish, texnikum va kasb-hunar maktablari mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga

qo'yish, ta'limning ishlab chiqarish korxonalari va ilmiy-tadqiqot institutlari bilan o'zaro manfaatli hamkorligini yo'lga qo'yish kabi ustuvor vazifalar ko'zda tutilgan.

Bugungi kunda milliy iqtisodiyotning rivojlanishida rivojlangan davlatlarning ta'lim tizimini o'rgangan holda nazariy ta'lim bilan bir vaqtda korxona va tashkilotlarda ish faoliyatini olib borish imkoniyatini beruvchi "Dual ta'lim"-O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunining 15-moddasida ta'lim olish shakllaridan biri sifatida kiritilgan, shuningdek, mazkur qonunning 17-moddasida esa "Dual ta'lim"ni tashkil etish tartibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ham ta'kidlab o'tilgan.

Mazkur qarorda "Dual ta'lim" sohasida kadrlar tayyorlash tizimini ilg'or xorijiy tajriba hamda xalqaro standartlar asosida transformatsiya qilish, ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ilmiy-tadqiqot ishlari samaradorligini oshirish hamda ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarishning o'zaro integratsiyasini mustahkamlash, xususan, mutaxassislik kafedralari tarmoq korxonalari, tashkilotlari va ilmiy-tadqiqot muassasalariga birlashtiriladi hamda hamkorlikda professor-o'qituvchilar va iqtidorli yuqori kurs talabalarining amaliy ko'nikmalarini oshirish, tadqiqot natijalarini sinovdan o'tkazish va ilmiy loyihalardagi ishtiroki kabi ustuvor vazifalarni amalga oshirish ko'zda tutilgan.

Iqtisodiyotning faol rivojlanishi o'z ishini nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham tushunadigan mutaxassislarni tayyorlash zaruriyatiga olib keladi. Shu bois so'nggi yillarda dual ta'lim ommalashmoqda.

Dual ta'limning asosiy maqsadi ishlab chiqarishda ishlash uchun asosiy ko'nikmalarni shakllantirgan malakali va bilimli bitiruvchini tayyorlash, oliy ta'lim tizimida dual ta'limning O'zbekiston modelini ishlab chiqishdir. Oddiy qilib aytganda, dastlabki kunlardan o'qishga kirisha oladigan va uni yuqori professional darajada bajara oladigan mutaxassisni tayyorlash. Bundan tashqari, dual ta'lim muayyan ko'nikma va bilimlarga ega bo'lgan mutaxassislar uchun ish beruvchilarning buyurtmasini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Dual ta'limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat: birinchidan, bitiruvchilarning yuqori foizini ishga joylashtirishni ta'minlaydi, chunki ular ish beruvchining talablariga to'liq javob beradi. Ta'lim olish ishlab chiqarish korxonalarining talablariga imkon qadar yaqin bo'lishi kerak. Shunisi e'tiborga loyiqki, eng kichik korxona dual ta'lim ishtirokchisi bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, bilim olish uchun yuqori motivatsiyaga erishiladi, kelajakda ishchining psixologiyasi shakllanadi. Mutaxassislarga ehtiyoji mavjud bo'lgan korxona dual ta'lim jarayonlarini amaliyotga tatbiq etish uchun ta'lim tashkiloti bilan shartnoma tuzadi. Shuningdek, talaba va ish beruvchi o'rtasida shartnoma, talaba, ish beruvchi va ta'lim tashkiloti o'rtasida uch tomonlama shartnoma tuziladi. Shartnomalarda barcha tomonlarning majburiyatlari va moliyaviy sharoitlari ko'rsatiladi.

Dual ta'lim samarali, ammo universal bo'lmagan ta'lim shaklidir. Maqsadlari, qobiliyatlari va hayotiy sharoitlariga qarab, ma'lum toifadagi talabalar uchun idealdir. Keling, dual ta'limdan kimlar foyda olishi mumkinligini aniqlaymiz:

1. Ta'lim oluvchilar va amaliy mehnatdagi kishilar faoliyatini birlashtirmoqchi bo'lganlar uchun. Agar siz uchun nafaqat darsliklardan o'qish muhim bo'libgina qolmay, balki ushbu bilimlarni amaliyotda darhol qo'llash muhim bo'lsa, dual tizimi ajoyib tanlovdir.

2. Amaliy soxadagi kasblar bo'yicha faoliyat olib boruvchi mutaxassislar. Muhandislar, texnologlar, IT mutaxassislari, shifokorlar, avtomexaniklar, oshpazlar-bularning barchasi va boshqa ko'plab kasblardan ishonchli amaliy ko'nikmalar talab qilinadi.

3. O'qishni tugatgandan so'ng darhol ishga joylashmoqchi bo'lganlar. Talaba shunchaki o'qimaydi-yu jamoaning bir qismiga aylanadi, ish jarayonlari bilan tanishadi va keyingi ishga joylashish uchun shartnoma imzolash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ish beruvchilar allaqachon ishlab chiqarish sharoitlariga moslashgan va qo'shimcha tayyorgarlikka ega bo'lmaganlarni ishga olishga tayyor.

4. Ma'mul bir tashkilot yoki korxonada ish o'rniga ega, lekin mutaxassisligi bo'yicha diplomga ega emasligi va unga hozirgi kunda malaka oshirish o'z ustida ishlash, ish o'rnini kafolatlash uchun mutaxassisligi bo'yicha diplom kerakligi. Ish o'rni saqlangan holda bir vaqtda ham o'qib ham ishlashi mumkunligi.

Bugungi kunda o'quv yili avvalida ta'lim muassasalari oldida turgan dolzarb vazifalar va qilinishi zarur bo'lgan ishlarni quyidagi tartibda amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- har yili tasdiqlangan chora-tadbirlar asosida talabalarni dual ta'lim dasturlari asosida o'qishga jalb etish ishlarini tashkil etadi;
- dual ta'lim tashkil etiladigan tashkilot va texnikum va kasb-hunar maktablarida ta'lim jarayonini tashkil etish yuzasidan hamkorlik yo'lga qo'yilishini hamda kelishilgan o'quv rejasi va o'quv jarayoni jadvali tasdiqlanishini ta'minlaydi;
- talabalarni belgilangan muddatlarda texnikum va kasb-hunar maktablaridagi o'quv jarayonlarida ishtirok etishlarini va tegishli tashkilotlarda amaliy mashg'ulotlar bilan birga mehnat faoliyati olib borishlarini ta'minlaydi;
- texnikum va kasb-hunar maktablarida dual ta'lim jarayoni tashkil etilishi ustidan tizimli nazorat o'rnatadi.

Ta'kidlash joizki, respublikamizda dual ta'limni joriy etishdan ko'zlangan maqsad, eng avvalo, iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida malakali va zamonaviy professional o'rta bo'g'in kadrlarini tayyorlash, yoshlarning kasb va mutaxassisliklarga ega bo'lishga qiziqishini qo'llabquvvatlash uchun keng imkoniyatlar yaratishdan iborat.

Shunday qilib, dual ta'lim korxonaning malakali xodimlarni o'qitish va tayyorlashda faol ishtirokini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Korxonalarning dual ta'limda ishtirok etishi ijtimoiy mas'uliyatning elementi hisoblanadi, chunki aynan yaxshi tayyorgarlikka ega mutaxassislar mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga qodir hisoblanadi.

Umuman olganda, texnikum va kasb-hunar maktablarida dual ta'lim olish mamlakatimiz rivojlanishining istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. Ammo shuni tushunish kerakki, dual ta'limning afzalliklariga qo'shimcha ravishda, kamchiliklari ham mavjud bo'lib, u ham bo'lsa korxonalarda yetarli mablag'larni va ish beruvchilar tomonidan yangi talabalarni qabul qilishga qiziqishning yo'qligi hisoblanadi.

Shunday qilib, loyihani amalga oshirishning samarasi aniq. Texnikum va kasb-hunar maktablarida kasbiy ta'lim sohasida mutlaqo yangi usullar haqida bormoqda. Biz kasbiy texnik tayyorgarlikning dual modeli dolzarb va hayotiy ekanligini hamda hududni kompleks innovatsion rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkinligini ko'rsatdik.

Mulohaza qilib aytganda, dual ta'lim tizimi asosida tegishli ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bitiruvchilari o'qishni tugatgandan keyin, nafaqat o'z sohasida mutaxassislik

diplomiga ega bo'lishi, balki dual ta'lim jarayoni o'tkazilgan korxona yoki tashkilotlar xususiyatlari hisobga olingan holda har qanday kasbiy vazifalar yoki topshiriqlarni mustaqil hal eta oladigan tayyor kadr bo'lib yetishish imkoniga ham ega bo'lishadi.

### Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent.
2. Дуальная модел обучения как основа механизма взаимодействия образовательных учреждений и предприятий // Заочные электронные конференции. Режим доступа: <http://econf.rae.ru/pdf/2014/09/3687.pdf> (дата обращения 21.01.2016).
3. Опыт дуального обучения в Германии, Казахстане, России // Аккредитация в образовании. Режим доступа: [http://www.akvobr.ru/opyt\\_dualnogo\\_obuchenia.html](http://www.akvobr.ru/opyt_dualnogo_obuchenia.html) (дата обращения 21.01.2016).
4. UNESCO. *Technical and Vocational Education and Training (TVET) for the 21st Century*. – Paris, 2022